

Nyhet

Grønland vælger ny regering i protest mod kontroversiel minedrift

Nyhet

Ny teknik inte tillräckligt för att stärka funktionshindrade i arbetslivet

Leder

Den gröna omställningen måste ha folkligt stöd

Nyhet

Sexuella trakasserier: Ny kunskap behövs

29. April 2021

Tema: Den gröna omställningen

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 4/2021

Finansiert
av Nordisk
ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

UTGIVER

Arbeidsforskningsinstituttet
På oppdrag fra Nordisk ministerråd

ANSVARLIG REDAKTØR

Björn Lindahl

EMAIL

ainredaksjon@gmail.com

WEB

www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave,
som kan bestilles gratis fra
www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i
Norden (online)

REDAKTØR-
ANSVAR

Innhold

Den grøna omställningen måste ha folkligt stöd	3
Nordisk-tyskt fackligt samarbeide om den grøna omställningen	5
Dansk og nordisk indsats for cirkulært og bæredygtigt byggeri	8
Byggeri højt på Nordens klimadagsorden	12
Med passion för tång - en produkt både för hälsan och smaken	13
Tångens många sätt att mildra klimatkrisen	16
Elektriske biler kan parkere flere bensinstasjoner	19
Grøn omställning skapar storindustri i norra Sverige.....	22
Grønland vælger ny regering i protest mod kontroversiel minedrift	25
Sexuella trakasserier: Ny kunnskap behøvs	29
Ny teknik inte tillräckligt för att stärka funktionshindrade i arbetslivet	32
Nytt EU-direktiv vill öka insynen i lönesättningen	35

Den gröna omställningen måste ha folkligt stöd

Den gröna omställningen och Grönland. Hur hänger de ihop? Jo, valresultatet som vände upp och ned på maktförhållandena på ön påverkades i hög grad av ett kontroversiellt gruvprojekt. Det sägs kunna ge de sällsynta jordartsmetaller som behövs i de litiumjonbatterier som används i elbilar och vindkraftsturbiner.

LEDER

29.04.2021

AV BJÖRN LINDAHL, CHEFREDAKTÖR

Gruvprojektet i Narsaq skulle ha kunnat förse världen med tio procent av dessa jordartsmetaller enligt Greenland Mining, som fått koncessionen att utvinna dem.

Det kunde ha varit en solskenshistoria i den gröna omställningen. Men grönlänningarna ville annorlunda. De var bekymrade för de stora mängder högradioaktivt thorium som skulle vara en biprodukt och som de var rädda för skulle kunnat förorena området i tusentals år.

Det gruvvänliga, socialdemokratiska partiet Siumut förlorade därmed regeringsmakten för första gången sedan 1979, då Grönland fick sitt självstyre. Oppositionspartierna IA och Narsaq har nu tillsammans bildat ny regering.

Lärdomen som kan dras är att om den gröna omställningen ska kunna genomföras så måste folket och löntagarna var med. Det var också nyligen temat för en facklig konferens mellan de nordiska centralorganisationerna i NFS och den tyska huvudorganisationen DGF, som samlar åtta fackförbund.

Det är en historisk omställning Europa står inför, påpekade Jytte Guteland, svensk socialdemokrat och Europa-parlamentariker: Det som började som en kol- och stålunion ska nu bli en fossilfri union.

Även det Nordiska ministerrådet har den gröna omställningen som ett av de tre huvudmålen fram till 2030. Vi är alla beroende av att omställningen lyckas, men det finns vinnare och förlorare. Svenska Skellefteå hör till vinnarna. Innan Northvolt ens har byggt färdigt sin första batterifabrik där, har ett tyskt bilföretag (läs VW), med hjälp av tyska statsgarantier, beställt batterier för 300 000 elbilar.

I inget annat land i världen står elbilarna för en så stor andel av nybilsförsäljningen som i Norge. 20 procent av bilarna är nu eldrivna. Det påverkar inte bara bilhandeln. I egna elbilsgarage behöver man inte tänka på avgaserna. Tiden det tar

att underhålla och reparera elbilar är lägre, vilket påverkar bilverkstäderna. Vi har sett på hur det går för bensinstationerna – eller ska vi redan nu gå över till att kalla dem energistationer?

Vi har också gjort en djupdykning (eller i alla fall vadat i strandzonen) till det som forskarna kallat den blå skogen – tången som växer utanför de nordiska kusterna och som visar sig ha en viktig roll både som koldioxidslager och som råvara till mat och läkemedel. Linnea Sjögren är en entusiast som vill öka användningen av tångprodukter – men också värna om tången och sprida kunskap om den. Forskning som har gjorts med stöd från det Nordiska ministerrådet har medfört att de blå skogarna nu för första gången kartläggs.

Vi skriver också om en annan kartläggning – inom byggindustrin, där Norden har ambitionen att tillsammans utveckla metoder för att beräkna byggmaterials klimatavtryck genom hela livscykeln för materialet – från produktionen, till att byggnaden uppförs, när byggnaden används och när den till sist rivs.

Nordiska ministerrådet stödjer också forskningen om ny teknik kan ge funktionshämmande större möjligheter på arbetsmarknaden och vad som kan göras för att minska sexuell trakassering och övergrepp på jobbet. Inom vårdsektorn är det problemet extra stort eftersom förövarna kan vara kollegor, chefer, patienter såväl som anhöriga. "Tölum saman" är uppmaningen från ett projekt som drivits i Akureyri på Island.

Talar med varandra gör vi i alla nordiska sammanhang – men ska det ske på det som brukar kallas blandinaviska eller är det engelska som bör vara det gemensamma språket?

- Både finnar och islänningar kan känna sig uteslagna i ett rum där man förväntas tala skandinaviska. Detsamma gäller grönlänningar och samer - och många invandrare, påpekar

Johan Strang, biträdande professor vid Centrum för Nordenstudier vid Helsingfors universitet.

Nordisk-tyskt fackligt samarbete om den gröna omställningen

Facken i Norden bör samarbeta med sina fackliga motparter i Tyskland för att den gröna omställningen genomförs på ett rättvist sätt. Tillsammans kan de bli tillräckligt starka för att kunna lyfta fram det fackliga perspektivet om att omställningen måste ske på ett rättvist sätt.

TEMA

29.04.2021

TEXT: BJÖRN LINDAHL

- Vi behöver se på framtiden, så att den både blir rättvis och fossilfri, sa Finlands arbetsminister Tuula Haatinen, när hon öppnade en digital konferens som ordnats gemensamt av NSF, Friedrich-Ebert stiftelsen och den tyska huvudorganisationen DGB.

Innan konferensen hade de tre samarbetsparterna lagt fram sju rapporter om den gröna omställningen: En för varje nordiskt land samt Tyskland och en övergripande rapport, som beskriver vilka utmaningar som finns och vilka rekom-

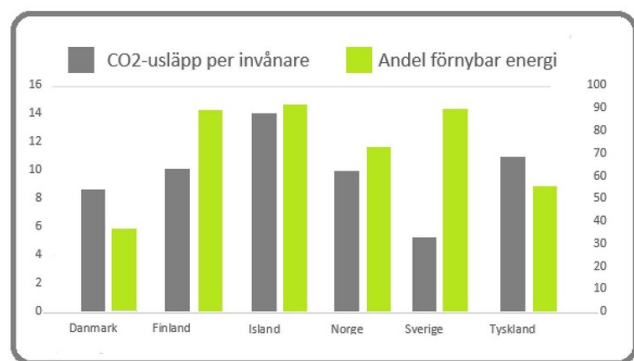
mendationer facken vill ge till sina regeringar och samhället i stort.

- Om inte omställningen görs på ett rättvist sätt kommer den leda till att populismen ökar. Åtgärderna måste kommuniceras på ett sätt så att inte arbetarna går emot dem, varnade Antti Palola, ordförande i det finska fackförbundet STTK.

I huvudrapporten konstateras det att såväl Tyskland som de nordiska länderna är exportorienterade ekonomier som är beroende av handel. De står inför liknande utmaningar när det gäller utsläppstunga sektorer i deras ekonomier, som metallindustrier, byggande, transport, jordbruk och utvinning av fossila bränslen. Det är alla sektorer som kommer att möta stora strukturella förändringar.

Samtidigt delar Norden och Tyskland också många gemensamma möjligheter för nya strategier för nollutsläppsinnovationer och den tekniska utvecklingen av energikällor.

Går man till landrapporterna är det emellertid också uppenbart att länderna är olika, till exempel i förhållandet mellan CO₂-utsläpp per invånare och andelen förnyelsebar energi.

I landrapporterna finns det en mängd jämförbar statistik, här har vi valt ut två av dem. Skalan till vänster är miljoner ton CO₂, till höger procent.

I diagrammet ovanför är de länder som har en låg grå stapel (totala CO₂-utsläpp per capita) och en hög grön stapel som möjligt, de som är mest klimatvänliga. Men jämförelsen visar också att det inte bara handlar om energi. Island har till exempel den högsta andelen förnyelsebar energi, men också de största utsläppen av CO₂ per invånare.

Den fossilfria unionen

Den fackliga alliansen rymmer länder både i och utanför EU, (liksom länder i och utanför den monetära unionen inom EU). Att EU är den viktigaste arenan för klimatarbetet genomsyrar alla rapporter.

- Vi lever i en tid av historiska förändring i EU, där vi går från det som ursprungligen var en kol- och stålunion till en klimatneutral union, sa Jytte Guteland, som är en svensk Europaparlamentariker och socialdemokrat.

- EU har öronmärkt 17,5 miljarder euro i en fond – Just Transition Fund – för att underlätta omställningen, men alla länder måste se till att de har tillräckligt med medel, sa hon.

Reiner Hoffmann från tyska DGB underströk att en av de viktigaste faktorerna för att lyckas med omställningen är att det

sker tillräckligt med investeringar för att hålla sysselsättningen uppe.

- Vi behöver massiva investeringar i digitalisering, dekarbonisering och utbildning. Vi behöver också en god ekonomi, men måste diskutera hur vi ska kunna modernisera kriterierna i den monetära unionen, sa han.

De nuvarande kraven inom EMU handlar bland annat om att underskottet i de offentliga finanserna inte får överstiga 3 procent av BNP och att den offentliga skulden inte ska vara mer än 60 procent av BNP.

- Kriterierna får inte användas för att begränsa investeringarna, betonade han.

Att få en sådan kursändring i Tyskland och EU kräver emellertid att fackens och arbetarnas röst blir starkare.

Många möjligheter

Trots de stora utmaningarna lyfter rapporterna också fram områden där den gröna omställningen kan skapa nya jobb. Utsläppen kan minskas både genom att investera i ny teknik som är energieffektivare eller genom att skilja ut koldioxid och lagra det, så kallad CCS:

- Både Island och Norge arbetar med utvecklingen av CCS, en industri som kan skapa 30-40 000 arbetstillfällen enbart i Norge 2050.

- I det glesbefolkade norra Sverige öppnades för två år sedan en pilotanläggning i Luleå som kan producera stål med väte istället för kol, vilket förändrar det utsläppstunga receptet för att tillverka stål som varit det dominerande sedan järnåldern.

- Sommaren 2020 kom nyheten om att ett tyskt företag, med hjälp av tyska statsgarantier, har beställt batterier med en total kapacitet på 16 GWh (tillräckligt för upp till 300 000 bilar) från en fabrik som håller på att byggas i Skellefteå.

- Den gröna sektorn i Danmark har vuxit stadigt och har skapat många jobb. Energiteknikexporten står idag för nästan 14 per cent av den danska exporten.

- I Finland visar en studie att 20 000 jobb har skapats på grund av EU:s energieffektivitetsdirektiv, eftersom den har ökat efterfrågan på återvunna och trämaterial.

Fler jobb på landsbygden

Nästan alla landrapporter nämner bioekonomins och den cirkulära ekonomins potential för att skapa sysselsättning med högre utbildning och färdigheter. Här ligger dessutom möjligheterna till jobb även på landsbygden, eftersom skogar och bioekonomi vanligtvis finns där.

De tyska och nordiska facken har också kunnat enas om åtta rekommendationer för hur klimatomställningen bör ske. Förutom att stödja Parisavtalet om klimatet och regeringar-

nas ansträngningar att nå upp till sina åtaganden, handlar rekommendationerna bland annat om:

- Involvera facket vid strukturomvandlingar
- Få omställningen att fungera genom ökad utbildning och bättre arbetsmiljö
- Minska den sociala osäkerheten vid strukturomvandlingar
- Investera i människor och framtiden
- Skapa jämställda villkor som förhindrar att industrier med stora utsläpp flyttas utomlands

- Vi tycker att de nordiska länderna tillsammans med Tyskland ska gå i bräschen för rättvis omställning och bidra till att vi når klimatmålen och social hållbarhet på samma gång, säger Magnus Gissler, generalsekreterare i NFS.

- Våra länder har rätt förutsättningar för detta, med sina olika välfärdsmodeller. På köpet kommer det också leda till att våra ekonomier blir konkurrenskraftiga och hög sysselsättning. Nordiska ministerrådet har en viktig funktion att fylla i detta perspektiv, inte minst med tanke på statsministrarnas vision om att Norden ska vara världens mest hållbara och integrerade region.

Dansk og nordisk indsats for cirkulært og bæredygtigt byggeri

60 danske familier flytter i 2023 ind i et banebrydende boligbyggeri af dokumenteret klimavenlige materialer, som kan genbruges eller genanvendes. Den type bæredygtigt og cirkulært byggeri skal op i gear, og Norden spiller en vigtig rolle.

TEMA

29.04.2021

TEKST: MARIE PREISLER, FOTO: TOM JERSØ

I foråret 2023 er der indflytning i 60 nye lejligheder i en forstad til Danmarks næststørste by Aarhus, som adskiller sig fra resten af verdens boligbyggerier. Der bliver nemlig tale om et såkaldt cirkulært byggeri, hvor bygherren har en målsætning om at 90 procent af alle bygningsdele skal kunne skilles ad og genbruges.

Det forklarer Jesper Kort Andersen, projektleder i Udviklings- og Byggefællesskabet Lejerbo, som opfører det epokegørende byggeri:

– Som almen boligorganisation ligger det i vores historiske arv at tage samfundsansvar, og klimapåvirkningen er en reel trussel mod vores samfund, og byggeriet er i den sammenhæng en stor klimasynder. Derfor er det naturligt for os at bidrage til løse fremtidens klimaudfordring, og vi kan derfor nu som de første opføre et boligbyggeri efter principperne i cirkulært byggeri.

Lejerbo valgte i april 2021 den totalentreprenør, som skal opføre det nye cirkulære boligkompleks, som er døbt Circle House. Lejerbo har i udbuddet defineret flere cirkulære tildelingskriterier blandt andet at:

- Materialer med såkaldt *materialepas* vægter højere – det vil sige at ingredienserne i hvert byggemateriale er deklareret, så renheden af dem og at deres CO₂-belastning er nøje dokumenteret i form af data, som branchen har nem adgang til.

Det skal være let at afkode et byggematerials CO₂-belastning.

- Byggeriet skal være opført efter princippet ”*Design for adskillelse*”- det vil sige at enkeltdele kan udskiftes uden at være nødt til at udskifte store bygningsdele, og at bygningsdele kan genbruges.

Brug for standarder

Både materialepas og design for adskillelse er centrale forudsætninger for, for arkitekter, entreprenører og bygherrer kan bygge og renovere bygninger på måder, der belaster klimaet mindre end i dag, fortæller Tine Lange, indehaver af rådgivervirksomheden Responsible Assets, der rådgiver den danske byggebranche om bæredygtigt byggeri:

- Vi kan kun nå klimamålene, hvis byggeriets store klimaaftag bringes markant ned, så det haster med at få byggeriet til at benytte, genbruge og genanvende klimavenlige byggematerialer. Det kræver fælles standarder for, hvordan man opgør og deler data om, hvad ethvert byggemateriale indeholder, og hvad materialets klimabelastning er i alle dets

”livsfaser”. Med det på plads kan byggeriet overskue at bruge klimavenlige materialer og bygge klimavenligt.

Klimavenligt byggeri kræver fælles standarder, vurderer Tine Lange, der rådgiver den danske byggebranche om bæredygtigt byggeri.

At nå dertil er til gengæld ingen let opgave, for der findes ikke nationale, nordiske eller internationale fælles standarder for bæredygtigt og cirkulært byggeri, men der arbejdes hen imod det på mange fronter. Dansk Standard og de europæiske søsterorganisationer er bl.a. i gang med det arbejde, forklarer Tine Lange.

Nordisk fordel

Hun ser også det nordiske samarbejde som et oplagt forum at udvikle standarder i og at dele data og gode erfaringer med klimavenligt byggeri.

- Det er lige nu ekstremt vigtigt at dele alle gode erfaringer med bæredygtigt og cirkulært byggeri, som høstes i de enkelte lande. Eksempelvis er Sverige langt fremme i arbejdet med at udvikle materialepas, og den viden kan deles via det nordiske samarbejde, som også kan tale med fælles og stærk stemme i internationale fora for at få skabt globale løsninger på byggeriets klimabelastning.

De nordiske bolig- og byggeministre iværksatte i 2020 en fireårig handlingsplan med nordiske indsatser, der skal gøre bolig- og byggesektoren mere klimavenlig via en række satsninger på innovative og grønne løsninger. Målet er, at Norden skal være førende inden for bæredygtige og konkurrencedygtige boliger og byggeri med lavere miljø- og klimapåvirkning. (*læs mere her:*)

Tine Lange forudser, at der venter en vigtig global konkurrencefordel for nordisk byggeri, hvis et samlet Norden handler hurtigt og klogt.

- I dag er alle klar over, at byggeriets klimabelastning skal ned, og hvis Norden skaber fælles og ambitiøse konkurrencevilkår for bæredygtigt byggeri kan efterspørgslen eksplodere – som det er sket for dansk vindmølleteknologi.

Både genanvendelse og genbrug

Tine Lange ser Lejerbos Circle House-projekt som et vigtigt pionerprojekt, hvor alle boligselskabets opbyggede erfaringer med at udvikle materialepas og design for adskillelse vil blive stillet til rådighed for byggebranchen. Der skal dog også flere andre midler i brug for at sikre, at der i tide kommer volumen i det bæredygtige byggeri, vurderer hun.

Det haster med at genanvende og genbruge flere byggematerialer.

Personligt er hun tilhænger af afgift på CO₂. Hun håber, at der med tiden kommer lovkrav om dokumentation af alle byggematerialers CO₂-tryk. Og det er hendes klare opfattelse, at *genanvendelse* af byggematerialer i nye byggeprodukter har større potentiale end direkte *genbrug*:

- Der er lige nu stort fokus på genbrug, hvor elementer i en bygning pilles ud og får nyt liv et andet sted, men den proces er foreløbig ret "håndholdt" og tidskrævende, og det kan derfor ikke løse byggeriets store klimaudfordring alene. Tilstrækkelig volumen i bæredygtigt byggeri kræver et kommercialiseret marked for genbrug af byggematerialer og for at genbruge dele af kasserede byggematerialer i nye byggeprodukter.

Både genbrug og genanvendelse kræver materialepas – præcise data om, hvad hvert byggemateriale indeholder og om dets CO₂-belastning.

Offentlige krav

Bæredygtigt byggeri i tilstrækkelig stor skala vil også kræve, at man stimulerer efterspørgslen, for ellers vil bygherrer og entreprenører vælge det, de plejer. Derfor ska statslige, regionale og lokale myndigheder forpligtes til at stille krav om bæredygtighed, når de udbyder et byggeprojekt. Sådan et krav vil for alvor få byggebranchen til at arbejde seriøst med bæredygtigt byggeri, forventer Tine Lange, der aktuelt samarbejder med et hold advokater og arkitekter om at give et på et bud på, hvordan offentlige udbud af byggeri, der er designet med genbrug eller produkter, der kan genanvendes, skal udformes.

Nordisk Ministerråds generalsekretær Paula Lehtomäki har udtalt samme ønske om, at store ejendommejerere som kom-

muner, regioner og staten går foran og fremmer mere bæredygtigt og klimavenligt byggeri.

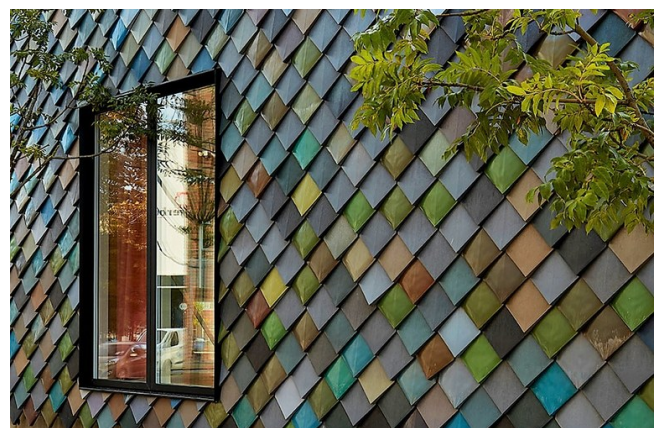
Paula Lehtomäki har også understreget vigtigheden af, at Norden samarbejder om at udvikle metoder til at beregne byggematerialers klimapryk gennem hele materialets "livscyklus" - fra materialet produceres, under opførslen af bygningen og når bygningen er i brug. Disse data skal være let tilgængelige, og der skal være grænseværdier for et boligbyggeris klimapryk pr. kvadratmeter, og den grænseværdi skal de anvendte byggematerialers samlede klima-udledning overholde.

Det pointerede generalsekretæren i en tale, hun holdt til deltagerne i et møde 23. marts 2021 i EU-projektet New European Bauhaus. Til mødet havde EU-Kommissionen inviteret Nordens arkitekter, ingeniører, bygherrer med flere til at give nordiske bud på at bygge både bæredygtigt, med høj æstetik og til gavn for brugerne af byggeriet. Paula Lehtomäki sagde blandt andet:

- At fastsætte grænseværdier er ingen nem opgave. Det er vigtigt at samarbejde om beregningsmetoder, data og kompetenceudvikling af alle vores arkitekter og ingeniører.

Bæredygtighed gavner beboere

For Lejerbo har arbejdet med at udvikle Circle House åbenbart nye muligheder for at højne kvaliteten til fordele for beboerne. Det har nemlig vist sig, at kravet om sunde materialer og at byggematerialerne skal kunne bruges igen, giver mulighed for at gå mod et sundere miljø inde i lejlighederne til gavn for beboerne og udsigt til færre udgifter til renovering og dermed mulighed for holde boligudgifter for beboerne nede. Det forklarer projektchef i Lejerbo, Jesper Kort Andersen.

Circle House sikrer også bedre boligkvalitet for beboerne.

- Det har været vigtigt for os, at byggeriet både var cirkulært og har øget kvaliteten af boligerne til gavn for beboerne, og til vores positive overraskelse har vi erfaret, at cirkularitet og høj boligkvalitet går hånd i hånd. At bygge cirkulært er ikke kun en pligt og en udgift, det giver også mange fordele.

Lejerbo deler blandt andet sine erfaringer i netværket Circle House Lab for 70 virksomheder fra den danske byggebranche, som samarbejder om at finde løsninger i fællesskab. Blandt deltagerne er også Dansk Standard, der ud fra virksomhedernes input arbejder på nye standarder for cirkulært byggeri.

Dansk strategi for bæredygtigt byggeri

Den danske regering har sammen med Venstre, Dansk Folkeparti, Enhedslisten, Radikale Venstre, SF, Konservative og Alternativet indgået en aftale, der sikrer indfasning af CO₂-krav til alle større byggerier fra 2023, og at der fra 2025 skal stilles CO₂-krav til nybyggeri generelt.

”Vi kommer med aftalen til at bringe byggeriet ind i en ny grøn tidsalder, hvor klimavenlige løsninger går hånd i hånd med sunde, gode og billige byggerier”, sagde indenrigs- og boligminister Kaare Dybvad Bek, da aftalen blev offentliggjort den 5. marts 2021.

Byggeri højt på Nordens klimadagsorden

De nordiske lande samarbejder intensivt om at få byggeriets klimetryk ned både i Norden og i EU.

TEMA

29.04.2021

TEKST: MARIE PREISLER

At gøre Norden til verdens mest bæredygtige og integrerede region er den centrale vision i det nordiske samarbejde frem mod 2030, og det skal opnås ved arbejde med tre strategiske prioriteringer, hvoraf den ene er at fremme en grøn omstilling af de nordiske samfund og at arbejde for kuldioxidneutralitet og en bæredygtig cirkulær og biobaseret økonomi.

Fordi byggeriet er så enorm en CO₂-synder, vedtog de nordiske lande i 2019 en fælles deklaration om at bekæmpe klimaforandringer og mindske udslip fra det byggede miljø, blandt andet at få cirkulære principper integreret i byggebranchen i både Norden og EU.

Det blev konkret slået fast af de nordiske ministre med ansvar for boliger og byggeri, at de nordiske regeringer og statsministres mål om at gøre Norden til global foregangsregion i relation til klima ikke kan realiseres uden hurtig omstilling af måden, der bygges og renoveres.

Siden 2020 har en styregruppe under Nordisk Ministerråd holdt snor i det nordiske samarbejdet for at harmonisere den nordiske byggesektor og sikre mindskninger i CO₂-udslip. Styregruppen mødes en gang om året og skal rapportere om sit arbejde til de nordiske erhvervs- og boligministre.

De nordiske ministre samarbejder på EU-niveau om revision af EU's forordning om byggevarer (Construction Products Regulation, CPR), EU's mekanisme for frivillighed, hvad angår byggefirmaernes indsats for at mindske deres CO₂-udledning, og om at få EU-bestemmelser for, hvordan man skal måle en bygnings CO₂-udledning i hele dens livscyklus.

Det finske formandskab i 2021 har varslet et projekt under formandskabet, der skal udvikle et kompetencenetværk for cirkulær økonomi i byggebranchen.

Det finske formandskab stræber også efter nordisk samarbejde om øget indflydelse i internationale klimaprocesser som Parisaftalens klimamål og om nye mål inden for rammerne af konventionen om biologisk mangfoldighed (CBD).

Med passion för tång - en produkt både för hälsan och smaken

Tången är en återupptäckt resurs som kan användas på många olika sätt. Det har både ekoprenörer och forskare visat. Men den är också hotad.

TEMA

29.04.2021

TEXT: FAYME ALM, FOTO: CATXALOT

Med böjda ryggar och cykloper över ögon och näsa står de ute i vattnet. Deltagarna i tångsafarin har tagit sig ut i det blöta för att studera de vilda och ätbara tångarter som de tidigare på klippan fått teoretiska kunskaper om: Näringsinnehåll samt hur man plockar, rensar och lagrar tång.

Guld gav rivstart

Ledare för tångsafarin är Linnea Sjögren på Catxalot, tångföretaget i Grebbestad på svenska västkusten, ungefär mitt emellan Göteborg och Oslo.

- Jag och min dåvarande sambo såg att det fanns en lucka i marknaden här i Sverige. Han som dykare och jag som alltid varit intresserad av mat och av havet blev den kombo som behövdes för att vi 2014 skulle våga dra igång vår verksamhet.

Det blev en rivande start. För samma år tog den svenska kocken Tommy Myllymäki guld i Bocuse d'Or Europe, en tävling i matlagning som räknas som ett EM. Med tång från Catxalot på menyn.

Sedan dess har intresset för tång som matingsrediens ökat. Numera är det fler än mästerkockar som Myllymäki som vill ha tång på tallriken. Linnea Sjögren tror att veganismen kan ha bidragit.

- Tången höjer både smak- och näringsnivån och det har börjat sprida sig, så nu arbetar jag med en ny kurs som ska heta Laga mat med tång. På grund av pandemin kommer den gå online, säger innehavaren av Catxalot och blickar ut över de marina fälten som omger platsen där vi sitter.

Tången en paradox

Aspekten tång som mat intresserar även andra än marina ekoprenörer. Det tvärvetenskapliga forskningsprojektet "Marina matresurser på nya marknader" har fokus på "tång som resurs, möjliga framställningsprocesser, skapandet av marknader för tångprodukter och konsumenters inställningar och attityder till tång som mat".

Medverkar gör forskare och doktorander från de samhällsvetenskapliga, naturvetenskapliga och tekniska fakulteterna inom Lunds universitet.

Havsspagetti på tallriken?

Arbetsliv i Norden har fått ett samtal med projektledaren, Cecilia Fredriksson, professor i etnologi vid institutionen för service management och tjänstvetenskap vid nämnda universitets campus i Helsingborg som här svarar på några frågor om projektet.

Varför ett projekt om just detta och varför just nu?

- För att de marina resurserna ligger i tiden och för att tång är en gammal resurs som inte använts på ett tag. I Sverige har vi använt tång på olika sätt men knappast ätit det. Just nu handlar det om att vi står inför olika utmaningar vad gäller hållbarhet. Bland annat finns det begränsat med plats på land för att odla och så behöver vi livsmedel som befinner sig längre ned i näringskedjan.

Vad är det ni undersöker?

- Hur vi kan bygga om våra vanor och vilka förutsättningarna är för konsumenten och för producenten att göra det. Detta vill vi göra ur flera perspektiv och det är därför projektet är tvärvetenskapligt.

Vad krävs för att tången ska nå en större marknad?

- Vi har tagit fasta på tångens paradoxer. Å ena sidan har vi dess nyttigheter och att den kan användas på många olika sätt, inte bara som föda. Å andra sidan så har vi den andra aspekten där människor kan känna främlingskap inför att ha tång på tallriken. Det är också intressant att titta på hur tången introducerats som livsmedel, det verkar ha gått över en mer exklusiv meny. Vidare så har det inte varit så lätt att hitta tången när vi har gjort butiksobservationen. Den kan ha många olika skepnader och så finns frågan om var den ska placeras. Bland det gröna eller bland det marina? Vi har även undersökt i vilken form konsumenten är intresserad av att äta tång, något som bioteknikerna i projektet tittar på.

Några fler resultat som du kan berätta om?

- Vi har redan kunnat konstatera var några av svårigheterna med att få det som vi kallar havsspagettin på köksbordet och att integrera tången med traditionella måltider. Det handlar om regelverket både hos EU och hos svenska Livsmedelsverket, men också om motstånd både i butiker och hos konsumenter inför nya vanor. Målet med projektet är därför att utveckla ny kunskap om marina livsmedelsresurser som kan skapa värde för konsumenten.

Var i projektet befinner ni er nu?

Vi har mycket material som vi samlat in och håller på att analysera. Och så intervjuar jag och min kollega Filippa Säfwé, docent i tjänstvetenskap, entreprenörer för att ta reda på hur tången blir till en innovation, hur resursen återupptäcks. Vi måste också titta närmare på aspekten att tång både kan uppfattas som hälsosam och som något giftigt.

Tången som farlig

Tångsafarideltagarna fortsätter att leta efter olika arter ute vid Tjurpannan, ett ställe i Grebbestad som Linnea Sjögren valt med omsorg.

Här är vattnet strömt och rör på sig, en förutsättning för god skörd. Tång som växer i hamnar eller nära utlopp är inget alternativ för de som vill plocka tång för att äta den. För även om tångsorterna som lever i saltvatten i Sverige varken är giftiga eller farliga, kan de ta upp tångmetallar som till exempel släpps ut från jordbruket, förmedlar hon till safarideltagarna och fortsätter:

- Skulle vi via tången få i oss tungmetaller så lämnar de kroppen med avföringen. Till skillnad från de tungmetaller som vi får i oss via skaldjur och feta fiskar.

Detta är ett faktum som inte är tillräckligt känt, anser Linnea Sjögren, och ser en utmaning för de som liksom hon vill att vårt intag av tång ska öka. Farlighetsaspekten som ibland förknippas med tång måste bort om framtidspotentialen för produkten som råvara till matlagning ska nå ut till allmänheten, säger hon.

- För att en sådan förändring ska ske krävs statlig finansiering av prover och labbtester av olika tångarter under olika säsonger. Något som enskilda företagare inte har råd med. Sedan måste vetenskapliga resultat inte bara hamna i forskningsrapporter utan också spridas i populärvetenskapliga artiklar om den negativa attityden till tång ska ändras.

Ny branschförening

Som för alla andra företagare spelar de ekonomiska förutsättningarna roll, även för ekoprenörer som Linnea Sjögren. För att få verksamheten att gå med plus fick Catxalot sluta leverera tång till restauranger och butiker sedan Linnea Sjögren blivit ensam om att driva företaget. Det krävs storskalighet för att sådan verksamhet ska bli lönsam, säger hon, och hänvisar till odlingsanläggningar för tång som har en annan kapacitet än tångföretag som skördar vild tång för hand.

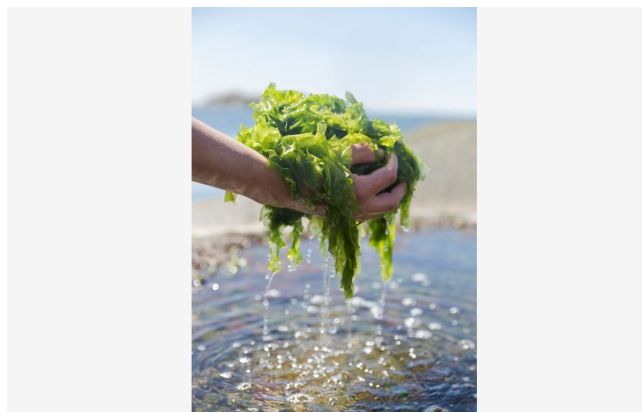
- Här i Sverige har vi endast tre tångodlingar medan Norge till exempel har många fler. Det beror på att det svenska regelverket för att skapa odlingar är krångligt.

För att bistå svenska myndigheter med kunskaper och erfarenheter från den vattenbrukande företagsamheten och för att tillvarata dess intressen bildades därför i slutet av förra året branschföreningen Svenskt vattenbruk och sjömat.

- Vi är branschens röst och kan ge synpunkter på remisser från myndigheter för att förenkla regelverken och på andra sätt göra det enklare för oss som vill satsa på hållbarhet, säger Linnea Sjögren som är föreningens sekreterare, innan hon drar på sig vadarbyxorna och går ut till gruppen som är kvar i vattnet.

Med varsam hand

Gruppen ute i vattnet i Grebbestad har nu plockat fram sina saxar. Eftersom tången i Sverige omfattas av allemansrätten är det möjligt för safarideltagarna att skörda mindre kvantiteter att ta med sig hem. Hur de ska gå till väga har de redan fått lära sig.

- Missionen för Catxalot har från början varit att trygga återväxten av tång genom att visa hur man ska plocka den på ett hållbart sätt. Hur mycket och vilka delar man kan ta och att aldrig rycka upp en planta, säger Linnea Sjögren.

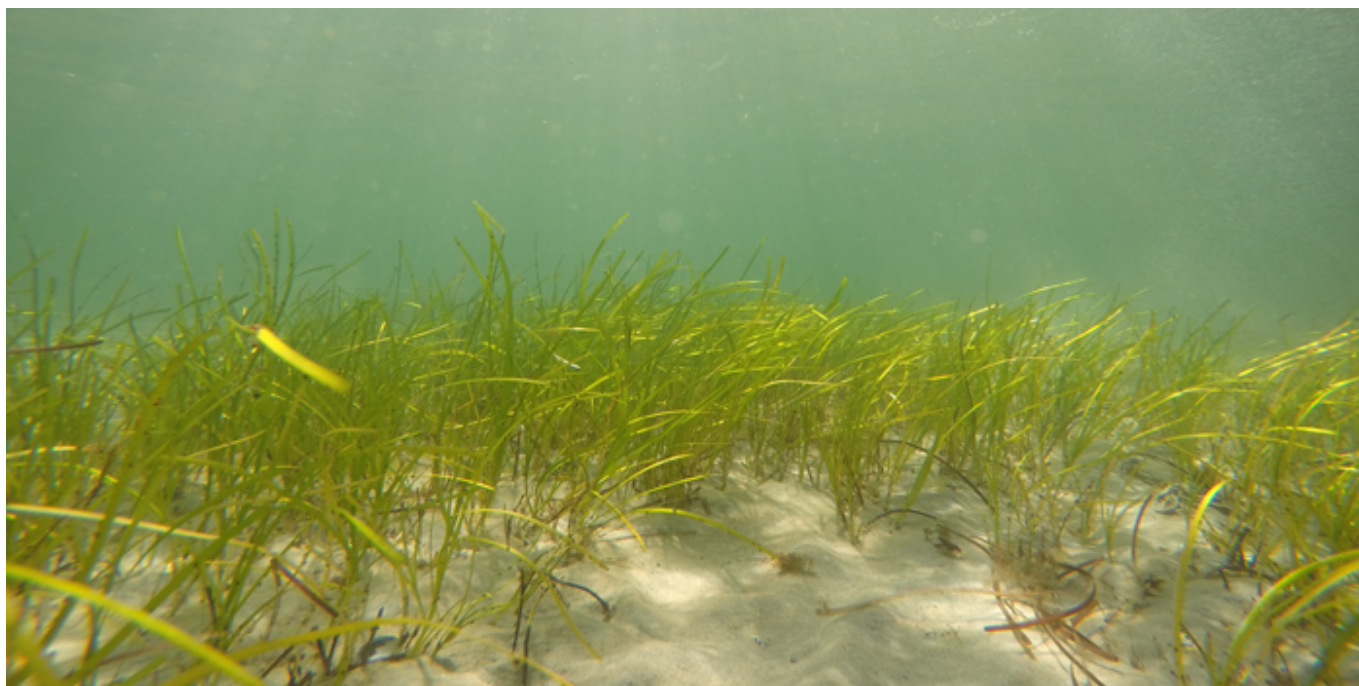
Tångbok på gång

Nu drar hon av sig vadarbyxorna och sätter riktning mot det egna skrivbordet för att skriva de sista raderna i sin första bok om tång där Karolina Martinson står för matrecepten. Den ska komma ut till hösten på förlaget Natur & Kultur med ett kapitel som enligt författaren kan bli kontroversiellt eftersom det handlar om näringsinnehåll kopplat till forskningsresultat.

- Jag räknar med debatt. Vad forskningen säger och som jag återger i boken kan komma att uppfattas som alltför bra för att vara sant, säger Linnea Sjögren och kliver iväg över klippona.

Boken kan läsas av dem som vill veta mer om tång och som kan tänka sig att arbeta professionellt med denna marina vara för att skapa egna produkter eller events och därmed sysselsättning åt fler personer.

Tångens många sätt att mildra klimatkrisen

I Danmark har forskare, företag, myndigheter och intresseorganisationer samverkat kring ett flerårigt projekt kallat Tang nu. Det man undersökt är möjligheten för odlad tång att bidra till en renare havsmiljö och att använda tång-biomassan som livsmedel och djurfoder.

TEMA

29.04.2021

TEXT: FAYME ALM, FOTO: CHRISTIAN BILLE JENDRESEN

- Vi brukar säga att tången är som ett Kinderägg. Den har så många bud på lösningar och utmaningar och kan användas som bioresurs samt till mat, djurfoder, material och medicin. Tången tar upp både näringsämnen och koldioxid och är därmed en klar miljö- och klimatförbättrare.

Det säger Annette Bruhn, marinbiolog och senior forskare vid Aarhus universitet samt projektledare för Tang nu till Arbetsliv i Norden. På frågan om tångens förmåga att mildra klimatkrisen ger denna danska forskare följande exempel:

- 1 ton odlad och torkad tång binder med hjälp av fotosyntesen minst 1-2 ton koldioxid.
- Använder vi till exempel lokalproducerad tång i stället för importerad soja till djurfoder minskar koldioxidutsläppen från transporterna.
- Mer än 40 procent av metanutsläppet kommer globalt sett från korna. Blandar vi vissa arter av tång i djurfodret kan metanutsläppet minska med upp till 98 procent.
- Tångens förmåga att ta upp koldioxid medverkar även till att lokalt sänka surhetsgraden i havet.

Som livsmedel har tången också mycket att bidra med eftersom den innehåller kolhydrater, proteiner och fett.

- Tång innehåller högst 1-3 procent fett, men det är å andra sidan det goda fettet med mycket omega-3, säger Annette Bruhn.

Grundämnena och den nödvändiga balansen

Hur är det då med de grundämnena som arsen, järn, jod och zink som också finns i tång? Kan man som tångätare få i sig för mycket av dessa ämnen?

- Vi människor behöver en viss mängd av de här grundämnena, men vi måste hela tiden hålla en balans och reglera vilka mängder vi äter för att inte få i oss för mycket. Sedan är det också så att det kan finnas variationer av mängden grundämnen beroende på var tången skördas och vid vilken årstid säger Annette Bruhn.

Om tången försvann, vad skulle ske då?

- Det skulle få effekter på klimatet eftersom tången tar upp stora mängder koldioxid från atmosfären och omvandlar den till marina resurser i havet. Även biodiversiteten skulle påverkas eftersom tången både utgör mat och levnadsställe för små och stora djur och andra tangplanter. Födokedjan skulle påverkas eftersom de små djuren äter tång och de större djuren äter de mindre djuren. Även kommersiell fisk som torsk lever som små i tång så skulle den försvinna skulle torskbeståndet påverkas.

Hur kan tången skyddas?

- Genom att minska de näringsföroreningar som gör att arter som växer fort på grund av för mycket näring konkurrera ut de arter som växer långsamt och som ger möjlighet till stor biodiversitet.

Nordens blå skogar

"Blue Carbon" är namnet på den rapport som Nordiska ministerrådet nyligen publicerade. På svenska kan "blue carbon" förklaras som kol som fångas, lagras och/eller skyddas i kustnära ekosystem.

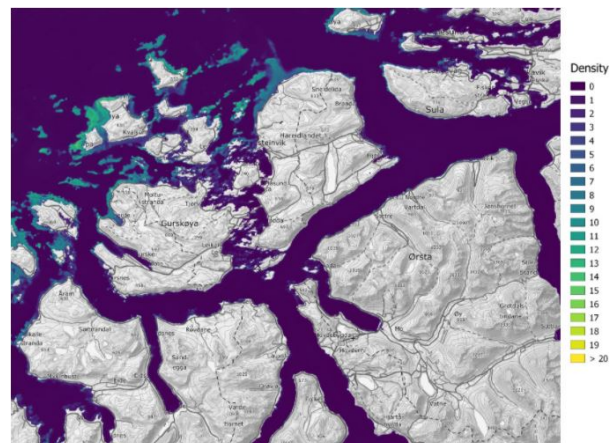
De danska, finska och norska forskarna som står bakom rapporten har studerat följande tre typer av Nordens vildväxande blå skogar:

1. Tareskog – stora brunalger som växer på sten eller på hård botten i permanent vattentäckta områden.
2. Tång i tidsvattenzonen – brunalger som växer på sten där de periodvis är vattentäckta och periodvis exponerade.
3. Ålgräs – marina blomplantor som utgör underjordiska ängar i mjuk havsbotten.

Huvudfokus för projektet var de blå skogarnas förmåga att bidra till havets kolämneslager. Medan dessa marina skogar växer samlar de kol- och näringsämnen i sin biomassa. Därefter hamnar en del av denna biomassa i kolämnesdepoterna i havsbotten och bidrar till dränering av kolämnena.

Första nordiska tångkartan

Bland resultaten som forskarna gjort finns identifiering av ekosystemeffekter på grund av klimatförändringar och andra mänskliga avtryck på de nordiska blå skogarna. De har även lyckats ta fram den första heltäckande kartan över Nordens blå skogar.

En liten del av den nordiska tångkartan, här från den norska västkusten vid Møre, och förekomsten av stor-tare.

Dorte Krause-Jensen, professor i marin biodiversitet/marin ekologi vid Aarhus universitet, och en av forskarna bakom rapporten säger till Arbeidsliv i Norden att kartan är ett viktigt verktyg för att kunna bevaka beståndet.

- De blå skogarna växer delvis dolda under havsytan. För att förvaltningen av dem ska vara effektiv krävs kännedom om var de finns någonstans.

Tångens behov av resiliens

Rapporten innehåller även generella förvaltningsråd av Nordens blå skogar. Särskilt med tanke på några av dem redan gått förlorade.

- Vi uppmanar till målmedvetna insatser för att skydda dem från faktorer som övergödning, överfiskning och habitatfragmentering. Det kan även vara nödvändigt med reparationsinsatser för att återskapa förlorade habitat för att påskynda reetableringen, säger Dorte Krause-Jensen.

Förlorade habitat kan bero på att tången skördats med för täta cykler och därmed riskerar att bli ödelagd.

Det finns länder där man skördar stora mängder av vildväxande tång. Där skulle man kunna låta bli att skörda eller i varje fall skörda hållbart. Ett annat alternativ är att odla den tång man ska använda och så fridlysa de tångskogar som är utsatta för allt för frekvent skörd, säger Annette Bruhn.

Elektriske biler kan parkere flere bensinstasjoner

Tallet på bensinstasjoner slik vi kjenner dem har sakte gått ned gjennom mange år. Snart blir det flere ladere for el-bil enn bensinstasjoner i Norge.

TEMA

29.04.2021

TEKST OG FOTO: BJØRN LØNNUM ANDREASSEN

Litt spøkefullt kalles el-bilene for "oppladbare lommelykter" og "nettbrett." For Norge er på topp i Europa med størst andel elektriske biler i forhold til bensin- og dieslbiler. Over mange år har antallet bensinstasjoner klart blitt færre. Nye biler bruker mindre drivstoff og kjører lengre. Veiene har blitt bedre, og folk trenger færre stopp enn før.

I Norge er det kjeden Circle K som har de flest bensinstasjonene. Dag Erik Juvstad er fungerende daglig leder hos Circle K på Nidarvoll i Trondheim. Han vitner om at tallet på el-biler som lader der lenge har økt.

- Bensinstasjonen må tilpasses for det er den eneste veien å gå. Det vil bli en overgang, men inntektene våre på drivstoff

er ikke viktigst for stasjonen. At vi eventuelt får flere kunder som bruker lengre tid hos oss mens de lader, er ingen ulempe. Tvert i mot. Da kan vi selge mer mat og kioskvarer, sier han og viser frem et rikholdig utvalg.

Dag Erik Juvstad.

- Jeg tror ikke vi vil se færre ansatte. Vårt fokus er butikk og mat-salg, og blir det slik at vi holder på flere kunder lengre enn nå, kan vi få flere ansatte. Men dette vet vi ikke sikkert. Det gjenstår å se, sier den erfarende ekspeditøren.

- Tar grep nå

Lars K. Bjørnå er seniormanager hos Circle K Norge. Han forklarer at av deres 350 bemannede stasjoner har cirka 90 lading for el-bil. Han sier stadig flere Circle K bygger ut lading, også i Sverige og Danmark.

- Vi tror mindre solgt drivstoff vil påvirke oss som selskap. Lading blir en viktigere del av virksomheten. Finansielt vil ikke lading erstatte salget av drivstoff. Vi er avhengige av å selge de produkter og tjenester vi ellers har i dag. Det er det vi tror på og planlegger for, med rom for mange ansatte også i framtida. Vi får se hvordan hele industrien påvirkes av elektrifisering. Vi prøver å ta grep nå for å være i forkant. Historien vil vise om vi lykkes, forklarer Bjørnå.

Lars K. Bjørnå er seniormanager hos Circle K Norge. Bensinstasjon-kjeden er størst i Norge, og satser aktivt på lading av el-biler. 1 200 nye ladestasjoner må til årlig hvis politiske miljømål skal bli nådd. Foto: privat

- Noen tydelig trend på færre bensinstasjoner grunnet flere el-biler i Norge ser vi ikke foreløpig. Vi tror heller ikke at flere bensinstasjoner vil legges ned de nærmeste årene grunnet økningen av el-biler, oppgir han.

I mai åpner ellers Circle K sin første bensinstasjon med solceller. I samarbeid med energiprodusenten Glitre skal de lade en gigantisk batteripakke. Den skal igjen avlaste vanlig strømnett når el-bilene lades på stasjonen.

- Ved denne pilotstasjonen skal se på effekten av strømmen fra solcellene, og mulighetene til å regulere lade-effekt basert på belastningene i det ordinære strømnettet, sier han. Bruk av sol kan gi lavere pris på strøm til el-bilene.

I 1969 fantes 4 215 bensinstasjoner i Norge, mens det i 2019 var 1 709 stasjoner igjen, ifølge bransjeforeningen Drivkraft Norge.

Nye ord og mål

Overgangen til biler som drives av strøm er del av det grønne skiftet. Årets nyord i i Norge i 2015 var "grønt skifte", eller "grønn omstilling." Ordene betyr generelt forandring i mer miljøvennlig retning etter FNs bærekraftsmål. Begrepet har foreløpig ingen presis definisjon, men har fått fotfeste i språket og er mye brukt både i politisk retorikk og i mediene, står det i Store norske leksikon.

Christina Bu taler på en elbilskonferanse i Oslo. Greta Thunberg (på bildet bak) har kritisert Norge for landets oljeutvinning. Men i inget annet land i verden har el-bilene enn så stor andel av nybilssalget. Foto: Björn Lindahl

Christina Bu er generalsekretær i Norsk elbilforening. Hun opplyser at nasjonalforsamlingen Stortinget har som mål at alle biler som selges fra 2025 skal være frie for utslipp. Altså el-biler. Per i dag kan 3 460 biler hurtig-lades samtidig i Norge. Tre typer ladere finnes offentlig tilgjengelig. Det er

lyn-, hurtig- og normalladere. Tiden ladingen tar varierer fra 30 minutter til noen timer. Totalt antall offentlige ladere er nå 15 361.

Foreningen prøver å påvirke så flest mulig ladere settes opp ved andre sørvistilbud som nettopp bensinstasjoner eller kjøpesentra. Da kan el-bilistene gjøre noe annet enn å vente på ladingen.

- Minst 1 250 nye hurtigladere må bygges årlig for at vi skal nå målet Stortinget har satt innen 2025. Bransjen som setter opp ladestasjoner har fått opp farten, men det går ikke fort nok. Antallet biler per hurtiglader har rett nok gått ned men mer må til. Regjeringa må legge bedre til rette for utbygging av nye ladestasjoner. Ett av målene er at alle kommuner får minst to hurtigladere så el-bil kan kjøres like enkelt som vanlige biler, slår Bu fast. Hun forklarer at flere ladestasjoner ble bygget i 2020 sammenliknet med 2019.

- Fortsatt blir køene for lading lange på typiske utfartsdager som ved feriestart eller på fredager og søndager.

Grön omställning skapar storindustri i norra Sverige

När företaget Northvolt nu bygger sin elbilsbatterifabrik i västerbottniska Skellefteå, är det en av de största industrisatsningarna i svensk historia. Inom fem år ska 3000 personer anställas för produktion av ett bilbatteri som är miljövänligt i alla led – både i funktion och produktion.

TEMA

29.04.2021

TEXT: GUNHILD WALLIN, ILLUSTRATION: NORTHVOLT

Just nu är över 1 500 byggijobbare på plats i Skellefteå för att färdigställa den nya fabriken, inklusive alla de som kommer in för elinstallationer och liknande. Samtidigt jobbar kommunen för högtryck på att möta de förändringar som fabriken och dess många medarbetare kommer att innebära.

I slutet av året drar produktionen igång. Då måste också kompetens finnas på plats och den måste vara rätt, vilket inte är helt enkelt eftersom batteribranschen är relativt ny. Parallellt med att själva fabriken i Skellefteå färdigställs arbetar också Northvolt med forskning och utveckling i Västerås. Där testas själva produktionen och utbildas också framtida medarbetare. Av de 3 000 som behöver anställas i Skellefteå kommer 2 500 att arbeta i själva produktionen, 500 ska vara

på plats redan i slutet av året. Forskning och utveckling kommer att ligga kvar i Västerås.

- Just nu arbetar vi med att säkerställa så att vi kan växa så snabbt vi behöver utifrån att vi har tillgång till personal. Vi behöver veta vilka kompetenser vi behöver och bygga rätt kompetenser. Det finns ännu inga givna roller i en så ny produktion som vår, berättar Katarina Borstedt som är ansvarig för kompetensförsörjning och rekrytering på Northvolt.

Northvolt Ett kommer i sin fulla kapacitet att bygga litiumbatterier motsvarande över 800 000 bilar per år. Det gör den till den största batterifabriken i Europa och den är dessutom den första i världen som verkar för att göra själva produktio-

nen hållbar. Materialen, processerna, avfallet – allt kommer att vara delar av ett grönt och hållbart tänkande som lämnar så få avtryck på miljön som möjligt. Fabriken kommer vara igång dag som natt året runt och all tillverkning sker automatiserat.

Grönt tänkande attraherar arbetskraft

Idag har företaget ungefär 1200 anställda, fördelade på fler än 75 nationaliteter. Batteribranschen växer snabbt och i den mån kompetensen överhuvudtaget finns är konkurrensen hård. Att få fatt i tillräckligt många ingenjörer, operatörer, material hanterare med flera med erfarenhet av batteriproduktion är en utmaning, bekräftar Katarina Borstedt.

Katarina Borstedt är ansvarig för kompetensförsörjning och rekrytering på Northvolt.

- Vi rekryterar därför många med annan bakgrund än från industrin och utgår från de enskilda personernas baskunskaper. Medelåldern är relativt ung, det kan till viss del förklaras av att vi är ett ungt bolag. Ett ungt företag är mer förknippat med osäkerhet än ett gammalt och yngre personer kan ibland vara mer riskbenägna. Men ju längre vi kommer i vår process, desto tryggare blir den.

När Katarina Borstedt till exempel söker efter ingenjörer och annan spetskompetens till den nya fabriken vänder hon blicken ut mot hela världen, inte minst mot Asien där man hittar de som har största kunskap kring batteriproduktion.

Hur säljer ni in själva platsen som ligger i ett litet avlägset land och dessutom långt norrut kalla och mörka vintrar?

- Än så länge har det fungerat. Det kan vara mindre svårt att locka medarbetare från Asien än från Solna. Många tycker det verkar exotiskt och lockas av frisk luft och närhet mellan jobb, samhälle och hem, konstaterar Katarina Borstedt.

Kreativt tänkande kring rekrytering

För att klara rekryteringen använder företaget sig av många vägar. Västerbotten har en lång och stolt industriproduktion och Northvolt är med i flera samarbeten med kommunen och Region Västerbotten, som handlar om att ta vara på den arbetskraft som finns. Ett annat projekt handlar om att fånga

upp nyanlända med lämplig kompetens och det pågår också samarbete med Trygghetsrådet för möjlig rekrytering av dem som förlorat jobbet, bland annat på grund av pandemin. Man samarbetar också med närbelägna lärosäten kring möjligheten att skapa riktade utbildningar för batteribranschen och ser på sikt en kompetenshubb i regionen. För de gröna jobben växer just nu i norra Sverige. Flera gröna industriprojekt är på väg att etableras, bland annat Green Steel i Luleå.

Att Northvolt har ett miljötanke i alla steg av produktionen är en konkurrensfördel i kampen för kompetens, berättar hon.

- Vi är en viktig del av omställning till förnybar energi och vill producera världens grönaste batterier. Att vårt produktionssätt också är grönt gör att vi skiljer vi oss från batterifabrikerna i Asien. Att vara med och verka för ett hållbart samhälle lockar människor till oss, men också att vara med i den kultur av europeisk uppstickare som vi har. Jag ser att många vill mer än att sopsortera och flyga mindre. De vill göra skillnad på riktigt, säger Katarina Borstedt.

Det är också faktorer som driver henne själv. Hon vill vara med och skapa en ny basindustri, som inte är begränsad till huvudsakligen män utan som lockar lika många män som kvinnor. Hon vill också ruska på den gamla fördomen om industrin som något trött och smutsigt och ersätta den med något mera livfullt, rent och automatiserat.

- Jag vill vara med och bygga ett företag som är drivet av visioner och som jag är stolt över. Jag vill också vara med och bygga Skellefteå från avfolkningskommun till en plats med tillväxt och spännande möjligheter, säger Katarina Borstedt.

När Northvolt 2017 började se sig om efter en fabrik stod inte Skellefteå på listan av lämpliga orter. Men Skellefteå hade gjort sin läxa långt tidigare och listat vilka fördelar presumtiva företag skulle kunna finna i just deras kommun. I Skellefteå, vars tätort idag har drygt 36 000 invånare, finns bland annat kommunägda Skellefteå energi, Sveriges femte största energibolag, närhet till hamn, gott om mark och en mångårig industritradition. En tanke var att locka datacenter, men när kommunen fick höra om Tesla-avhopparen Peter Carlssons tankar om en grön batterifabrik tog de själva kontakt.

Anja Palm, näringslivschef i Skellefteå. Foto: Paulina Holmgren

- Vi såg att vi kunde matcha kraven i den förfrågan som hade gått ut till flertalet kommuner i Sverige och Finland. Vårt erbjudande baserades på stadsnära industrimark och förnyelsebar energi i stor skala samt en lång industritradition med kompetens från processindustri inom regionen. Vi visade med stort engagemang att vi verkligen ville att Northvolt skulle etablera sig i Skellefteå och var beredda att göra den tillväxtresa som skulle krävas tillsammans med Northvolt, berättar Anja Palm, näringslivschef i Skellefteå.

Ett nytt vattenverk, ett nytt kulturhus, utbyggnad av hamnen samt fastighetsaffärer inom allmännyttan för att bjuda in fler aktörer på den lokala fastighetsmarknaden, var investeringar som redan var beslutade utifrån kommunens tillväxtstrategi som antagits 2014. Med en etablering som Northvolt som drastiskt förändrade förutsättningarna behövde investeringarna skalas upp och snabbas på.

Den 19 oktober 2017 kom beskedet. Northvolt skulle förlägga sin fabrik till Skellefteå.

- Det blev en feststämning i hela regionen. Många hade följt resan och hoppats på det. Stämningen var ”vi fick det tillsammans”, berättar Anja Palm.

Snabb och stor tillväxt

Två år senare var finansieringen av fabriken säkrad och det stod klart att när den var i full gång 2025, skulle 2 500 personer ha anställning där. Dessutom beräknades kommunen kunna attrahera underleverantörer motsvarande ytterligare 1000 till 1500 arbetstillfällen. Till det kommer arbetskraft till nya skolor, daghem, butiker, restauranger, annan service – totalt en planerad ökning av arbetskraften med mellan 6–10 000 fram till 2030. Det kräver stora service-, bostads- och infrastrukturensatsningar, berättar Anja Palm.

- Det är det vi är mitt inne i nu. Vi ser på skolkapacitet, vård- och omsorg och bostäder. Fabriken påverkar hela samhället och de flesta i kommunen är väldigt positiva, men när detaljplanerna på nya bostäder kommer finns det förstås de som inte vill ha förändringar just på sin bakgård, säger hon.

Genom Northvolts fabrik har intresset för att etablera sig i Skellefteå också ökat hos andra bolag. Nyligen ett finskt bolag med motiveringen att orten växer.

- Vi har blivit en tillväxtort, säger Anja Palm.

En viktig del i kommunens tillväxt är att kunna erbjuda bostäder och den intresserade kan på hemsidan finna exempel på en rad nya bostadsområden som ska invigas i år. Så också det nya kulturhuset. Ett campus finns också på orten. För liksom kompetensförsörjning är en utmaning för Northvolt är den också det för kommunen.

- Kompetens är en potentiellt hämmande faktor och en angelägenhet för alla arbetsgivare, kommunen inkluderat. Vi riskerar ju att tappa anställda till Northvolt och andra verksamheter. Men inflyttningen är nödvändig och här behöver det offentliga och privata kroka arm. Vi är också medvetna om att det inte är hållbart om kommunerna i norra Sverige börjar ta kompetens från varandra med allt som händer. Därför måste vi söka kompetens i hela landet och internationellt, säger Anja Palm.

Femtonminutersstaden

Nu jobbar Anja Palm och Näringslivskontoret vidare för att bredda branscherna i kommunen.

- Skellefteå är en mellanstor stad där det är enkelt att få ihop vardagen. Avstånden mellan bostaden till jobbet, skolan, fritidsaktiviteter är många gånger inom 15 min vilket lockar nya invånare och hemvändare. Det är en helhet som lockar.

Grønland vælger ny regering i protest mod kontroversiel minedrift

Grønlands råstofeventyr må ikke ske på bekostning af grønlænderes sundhed, velfærd og jobmuligheder. Det var det klare signal fra vælgerne, da Grønland 6. april 2021 valgte nyt parlament og fik en ny koalitionsregering.

NYHET

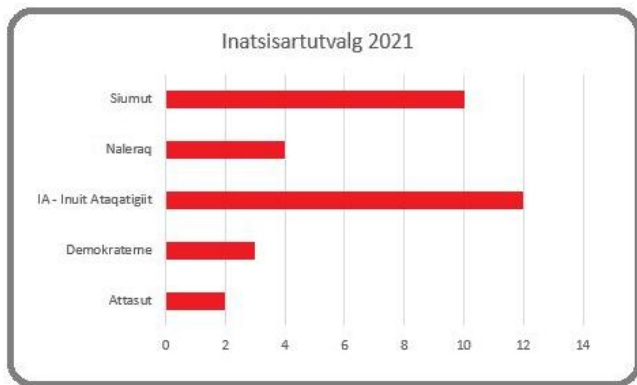
29.04.2021

TEKST: MARIE PREISLER, FOTO: EMIL HELMS/RITZAU SCANPIX

Valget betyder et historisk systemskifte i grønlandsk politik: Det socialdemokratiske Siumut som har siddet i regering næsten uafbrudt siden 1979, måtte overdrage regeringskontorerne til otte nye ministre fra venstrefløjspartiet Inuit Ataqatigiit (IA) og to nye ministre fra det borgerlige parti Naleraq.

De to partier har til sammen et knebent flertal på 16 ud af 31 pladser i parlamentet, og deres regeringssamarbejde vil

bygge på en politisk aftale døbt "Solidaritet, stabilitet, vækst", indgået mellem IA's formand, Múte B. Egede, og Naleraqs formand, Hans Enoksen. Partiet Atassut, som arbejder for løsrivelse, har sagt ja til at fungere som støtteparti.

IA - Inuit Ataqatigiit har fået 12 mandater af 31 i Inatsisartut. Sammen med Naleraq har de 16 mandater, som et flertal kræver.

IA, der har overtaget Siumuts hidtidige position som Grønlands største parti, gik til valg på især bedre velfærd og miljøhensyn, herunder nej til uranudvinding – valglofter, som nu skal omsættes til politiske beslutninger af den nye regering, herunder Naaja Nathanielsen fra IA, der er ny minister for råstoffer, boliger, infrastruktur og ligestilling.

Minedrift med udfordringer

At sikre Grønland indtægter, job og samtidig bevare den unikke grønlandske natur, når udenlandske selskaber udvinde de sjældne og efterspurgte råstoffer, som grønlandsk undergrund er rig på. Det har været et centralt tema i valgkampen og bliver et kardinalpunkt for det nyvalgte parlament, Inatsisartut, og den nye grønlandske regering.

Grønland indgår i et rigsfællesskab med Danmark, og råstofudvinding har historisk været et politik-område, som Danmark varetog. Men som led i Grønlands vej mod større selvstændighed fra Danmark, er stadig flere politikområder overdraget til Grønlands regering og parlament. Senest råstofudvindingen, som Grønland siden 2010 har haft ansvaret for, og siden da har Grønlands regering indledt forhandlinger og indgået aftaler med en række udenlandske virksomheder om udvinding af råstoffer, da etablering og drift af miner kræver langt større investeringer, end Grønland selv har råd til.

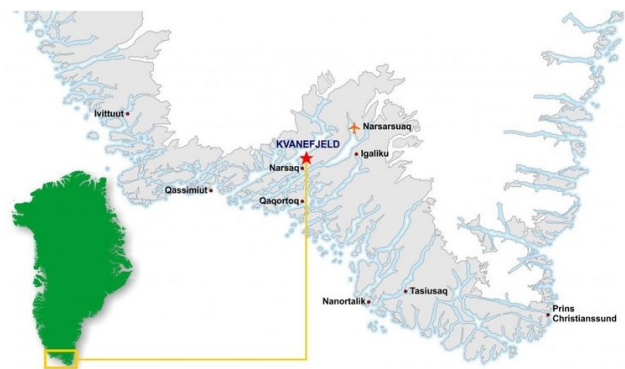
Inuit Ataqatigiit (IA) gjorde betydelige fremskridt og ble det største parti med 36,6 procent af stemmerne i valget på Grønland. Den 34-årige formand, Múte B. Egede regering har nu dannet regering sammen med partiet Naleraq. Foto: Christian Klindt Sølbeck/Scanpix.

Der er blandt de politiske partier i Grønland bred opbakning til råstofudvinding som vigtigt middel til at skaffe nye indtægter til det grønlandske samfund og dermed sikre mindre afhængighed af Danmark og det årlige tilskud på 3,9 milliarder kr, den danske stat fortsat yder til at sikre grønlandere adgang til samme velfærdsydelser som i Danmark. Men den strategi har været en svær politisk balanceakt for den tidligere Siumut-ledede regering i Grønland, og vil også blive det for den nye.

For det er alt andet en let for Grønland at indgå aftaler med de udenlandske virksomheder, som sikrer, at indtægterne fra minedriften ikke blot ender på bundlinjen i en udenlandsk koncern, som desuden i meget stort omfang medbringer egne specialister til råstofudvindingen, fordi der mangler kvalificeret grønlandsk arbejdskraft.

Uranmine vækker uro

Der venter også svære beslutninger om, hvilken miljø- og sundhedsbelastning Grønland skal være villig til at acceptere som led i et råstofeventyr. Minedriften finder sted i sårbare arktiske egne og kan potentielt skade både natur, klima og menneskers sundhed. Det har i valgkampen været det helt centralte emne, om Grønland skal sige ja eller nej til det såkaldte Kuannersuit/Kvanefjordsprojekt - en åben uranmine tæt ved en by med 1300 indbyggere i Sydgrønland.

Kort: Greenland Mining.

Ja til minedrift generelt, men nej til uranudvinding, mener Grønlands nu største parti, Inuit Ataqatigiit, og den position har opbakning fra mange grønlandske vælgere. Det vurderer Aaja Chemnitz Larsen, der er medlem af Folketinget for IA:

- Mit parti ser råstofudvinding som en vigtig brik i at sikre Grønland en erhvervsudvikling, der er funderet bredere end i dag, hvor der er en total afhængighed af fiskeriet, hvilket gør os alt for sårbare, hvis fisken forsvinder. Men råstofudvind-

ing skal ske med hensyntagen til naturen og mennesker og dyrs sundhed, og derfor siger vi nej til en uranmine, der praktisk talt ligger i folks baghave.

Valgets store taber, Siumut, har valgt ikke at tage samme principielle afstand fra uranminedrift men har i valgkampen argumenteret for, at sundheds- og miljørisici ved hvert mineprojekt skal vurderes grundigt og individuelt.

Fokus på uddannelse

Kvanefjordsprojektet er ejet af et australsk selskab, som vurderer, at området indeholder verdens næststørste beholdning af sjældne jordarter og uran, og selskabet vil åbne en mine, som i givet fald bliver verdens næststørste åbne uranmine, placeret kun seks kilometer fra byen Narsaq og med løfte om at skabe lokale arbejdspladser.

Narsaq om sommeren. Foto: Visit Greenland

Men IA's repræsentant i Folketinget, Aaja Chemnitz Larsen, tvivler på, at det vil lykkes for mineselskabet at leve op til sit erklærede mål om at besætte halvdelen af de forventede job med grønlandsk arbejdskraft, da en stor del af arbejdsstyrken i Grønland mangler de sproglige og tekniske kompetencer, som minedriften vil kræve.

Det bliver generelt en vigtig opgave for den nye regering både at sikre kvalificeret arbejdskraft udefra og at højne kompetenceniveauet i den grønlandske arbejdsstyrke. Den afgående grønlandske regering havde som højt prioriteret opgave at øge importen af arbejdskraft for at undgå flaskehalse på det grønlandske arbejdsmarked og overophedning af den grønlandske økonomi.

Grønland har de senere år manglet kvalificeret arbejdskraft i både byggeriet, turisterhvervet og i fiskeindustrien, og ledigheden er lav. Fire ud af fem ledige har kun ti års grundskole-uddannelse, og mange af dem har også andre udfordringer end ledighed. Hver anden jobsøgende anses ikke for jobklar.

Samtidig har der været højkonjunktur i fiskeriet, så det har været let at få ufaglært arbejde i fiskeriet, hvilket frister mange unge mere end at tage en uddannelse, da det for

mange af dem vil kræve, at de flytter meget langt hjemmefra til Nuuk, hvor det er svært og dyrt at få en bolig.

Over halvdelen af alle grønlandere mellem 25 og 64 år har kun en grundskoleuddannelse, og at finde veje til at løse det alvorlige problem kommer højt på dagsordenen for det nye parlament og den nye regering, forudser Aaja Chemnitz Larsen.

Bedre velfærd for børn

AI vil også arbejde for, at der kommer langt større fokus på uligheden i det grønlandske samfund i den nye valgperiode, forklarer Aaja Chemnitz Larsen:

- Der er i den kommende valgperiode brug for langt større fokus på uligheden i det grønlandske samfund. Der er en kæmpe ulighed inden for både uddannelse, sundhed og på det sociale område. I IA tror vi ikke på hurtige løsninger men vil sikre en langsigtet indsats, der skal forebygge at børn vokser op i fattigdom.

Konkret har IA blandt andet foreslået en fattigdomsgrænse og en generel styrkelse af læreruddannelsen, da uddannelsesindsatsen starter allerede i grundskolen, og da kvaliteten af undervisningen dér kan og bør forbedre. Det er blandt andet påpeget af Danmarks Nationalbank.

Den tidligere grønlandske regering bad i 2019 den danske regering om hjælp til at styrke indsatsen for udsatte børn og unge. Cirka hvert tredje barn i Grønland vokser op med omsorgssvigt og manglende forældreansvar. Knap hvert femte barn født i 1995 eller senere er blevet udsat for seksuelle overgreb. Og antallet af unge, der begår selvmord, er højt. Folketinget har afsat en særlig økonomisk pulje til at sikre tidlig indsats og forebyggelse i Grønland, herunder styrket kommunal sagsbehandling, flere tilbud til udsatte børn og unge og styrket retssikkerhed for børn og unge, der har været ofre for seksuelle overgreb.

Generelt vil IA arbejde for at bevare Grønlands position som en nordisk velfærdsstat, siger Aaja Chemnitz Larsen:

- Grønland er aktuelt det dyreste nordiske land at leve i, og det er det mest ulige land i Norden, selvom vi modtager tilskud fra Danmark og EU, og det får vi i IA travlt med at ændre på. Vores samfund er bygget på den nordiske velfærdsmodel, så vi skal huske, at vi er en del af Norden.

Lang vej til ligestilling

Kvinderne er i mindretal i det nye grønlandske parlament. Historisk opstiller langt færre kvinder end mænd til både parlaments- og kommunalvalg – og andelen af kvindelige kandidater var ved dette valg lavere end ved forrige valg. Siumut og Inuit Ataqatigiit er de to partier, der ved det netop afholdte valg havde opstillet flest kvindelige kandidater, men også her er der stadig langt til ligestilling: Begge partier havde opstillet 16 kvindelige kandidater ud af henholdsvis 43 og 60 kandidater.

Aki-Matilda Høegh-Dam er medlem af Folketinget for Siutut. Hun vurderer, at forklaringen ligger i kønsrollemønstre i det grønlandske samfund.

- Blandt mange grønlandske kvinder er det stadig mentaliteten, at man som kvinde selv skal passe sit barn, og dermed sætter kvinden sit eget arbejdsliv på pause, mens meget få mænd tager barsel. Når kvinder stiller op til valg, bliver de til gengæld også valgt i samme omfang som mænd, er min oplevelse.

Den danske Grundlov dikterer, at Grønland har to folkevalgte repræsentanter i Folketinget. De er aktuelt begge to kvinder. Aki-Matilda Høegh-Dam blev valgt til opgaven i 2019, og Aaja Chemnitz Larsen har været medlem af Folketinget siden 2015.

De oplever begge to at fungere som en slags "ambassdører" for Grønland i Danmark, og at der mangler viden om Grønland blandt både Folketingets medlemmer og ministre, og at det er et problem, da Folketing og den danske regering tager beslutninger med stor betydning for Grønland.

Sexuella trakasserier: Ny kunskap behövs

Sexuella trakasserier inom vårdsektorn har inte uppmärksamats lika mycket som i andra branscher. Att patienter uppträder opassande uppfattas ofta som en del av jobbet. "Den höga nivån av tolerans är ett problem", säger Bryndís Elfa Valdemarsdóttir, som lett den isländska delen av ett nordiskt projekt om problemet.

NYHET

29.04.2021

TEXT: BJÖRN LINDAHL

Sexuella trakasserier har varit ett högaktuellt tema ända sedan #Metoo-kampanjen inleddes 2017. Under 2018-2020 har Akureyri i Island, Arendal i Norge och Eskilstuna i Sverige ingått i ett nordiskt forskningsprojekt om sexuella trakasserier i vårdsektorn. En slutrapport om projektet är nu färdig. NIKK har dessutom gjort en sammanfattning om den aktuella nordiska forskningen.

Sexuella trakasserier var också tema för ett webseminarium som NIKK och NIVA arrangerade i mars, där bland annat Bryndís Elfa Valdemarsdóttir deltog.

En genomgång av olika uppskattningar som gjorts över hur omfattande visar varierande tal. I några av de senaste nationella studierna svarar 10-20 procent av de anställda att de upplevt sexuella trakasserier under den senaste 1-3-årsperioden.

Fler övergrepp i fysiska yrken

Sammanställningen av forskningen som gjorts i rapporten "Sexuellt trakasserad på jobbet" visar också att unga kvinnor är kraftigt överrepresenterade, liksom personer med invandrarbakgrund och inom vissa yrken:

- För skådespelare är kroppen en förutsättning för att utföra arbetet. Det innebär ofta att arbetet att gå bortom normala gränser för jobbrelationer.
- Även inom idrottsvärlden är fysisk kontakt normaliserad. Gränser för överträdelser förskjuts. Förövaren är oftast tränare till en yngre idrottsutövare.
- Polisen och militären är exempel på yrken som präglas av maskulina ideal och där kvinnoandelen är liten.

Vårdsektorn verkar emellertid vara i en särställning. I en enkät som gjordes i ett slumpmässigt urval av drygt tusen svenska sjuksköterskor 2017, svarade 40 procent av de kvinnliga sjuksköterskorna att de utsatts för sexuella trakasserier och sexuella övergrepp. I 69 procent av fallen var förövaren en patient, i 33 procent av fallen en kollega och i 26 procent av fallen en chef eller överordnad kollega.

Sjuksköterskorna har blivit tafsade på bröst och kön, kallade olämpliga saker av patienter och ombedda att hjälpa till med när patienten onanerat. "En överläkare smekte mig över rumpen" säger en av de utfrågade. "Blev erbjuden att ha sex

med överläkaren när jag pluggade till sjuksköterska, i utbyte mot ett fint omdöme” säger en annan.

Vård- och omsorgsyркиn domineras av kvinnor, och karaktäriseras av intimt omhändertagande, exempelvis att med hjälp av sin egen kropp tvätta och klä någon annans kropp. Även om könsfördelningen bland läkare är nästan exakt 50-50, så dominerar kvinnorna bland sjuksköterskorna. På Island är det bara 2 procent av sjuksköterskorna som är män, i Danmark 3,5 procent och i Sverige 9 procent. För undersköterskor är könsfördelningen också lika skev. Enligt SCB i Sverige är 91 procent av de som arbetar som undersköterskor, i hemtjänst, hemsjukvård och äldreboende, kvinnor.

Många olika förövare

Inom vårdyrkena kan förövarna vara kollegor, överordnade, patienter eller anhöriga. Ett av de största hindren för att göra något åt problemet är den normalisering av trakasserier som sker, speciellt i förhållande till patienterna.

- Den höga nivå av tolerans i den här sektorn är ett problem. Sexuella trakasserier från patienternas sida ses som en del av jobbet och förklarar varför så få av händelserna rapporteras, säger Bryndís Elfa Valdemarsdóttir, som är jämställdhetsrådgivare i Akureyri och som haft ansvaret för den isländska delen av det nordiska projektet.

Bryndís Elfa Valdemarsdóttir, jämställdhetsrådgivare i Akureyri kommun.

- Förväntningen är att du ska vara så professionell att du hanterar trakasserier från patienterna. Alla har rätt till sjukvård och de som tycker att det är obehagligt eller blir rädda får höra att de måste vara professionella. ”Kunden har alltid rätt”, säger Silje Naustvik, vice ordförande i det norska sjuksköterskeförbundet, NSF.

Kolliderar med yrkesrollen

- Om du inte klarar av att hantera trakasserier så kolliderar det med att du inte är professionell. Men vi måste sluta att se det så. Vårdpersonalen ska inte behöva acceptera att komma till hem där patienten hela tiden ser på porr, eller tåla sexuella kommentarer, säger hon.

Samtidigt kan vi inte göra som på restauranger, där gästerna kan kastas ut om de inte uppför sig. Vi kan inte bara kasta ut patienterna, påpekar hon.

*Silje Naustvik, vice ordförande i Norsk Sykepleierforbund.
Foto: NSF*

Bryndís Elfa Valdemarsdóttir har arbetat med ledare inom den offentliga sektorn i arbetsmiljöfrågor och kompetenshöjning om jämställdhet och icke-diskriminering.

- Vi måste skapa en arbetsplatskultur där problem kan tas upp och tystnad kan förhindras, säger hon.

- Därför är rubriken på det informationsmaterial och affischer vi tagit fram ”Tölum saman” eller ”Låt oss prata!”

Det har också utvecklats en kurs i Island och Norge, som 800 personer har tagit hittills.

Tyngdpunkten i Akureyri är att förklara konsekvenserna av sexuella trakasserier på individen och samhället och ge personalen praktiska verktyg för att förebygga trakasserier. Det finns sex åtgärder som arbetsplatserna kan vidta:

- Gör en riskbedömning (identifiera och kartlägg riskfaktorer)
- Gör regler för hur det ska kommuniceras på arbetsplatsen
- Ha tydliga rutiner för hur meddelanden behandlas
- Gör en plan för hur meddelanden ska besvaras
- Förklara vad som är chefens ansvar
- Prata tillsammans

Till sist har alla ett ansvar för att bekämpa trakasserier

- Chefer har ett stort ansvar, de måste säkerställa en hälsosam arbetsmiljö, ta itu med frågor som uppstår, informera de anställda och skapa en god laganda och att de anställdas trivs på arbetsplatsen. Men all personal är också ansvarig för att meddela när problem uppstår och ingripa i situationer, säger Bryndis Elfa Valdemarsdottir och avslutar med uppmaningen:

- Låt oss tala om sexuella trakasserier!

Ny teknik inte tillräckligt för att stärka funktionshindrade i arbetslivet

Kan utvecklingen av ny teknik, främst genom digitalisering, göra att personer med funktionsnedsättning kommer att klara sig bättre i arbetslivet än tidigare? Svaret som ges i en ny rapport från Nordens välfärdscenter är inte uppmuntrande.

NYHET

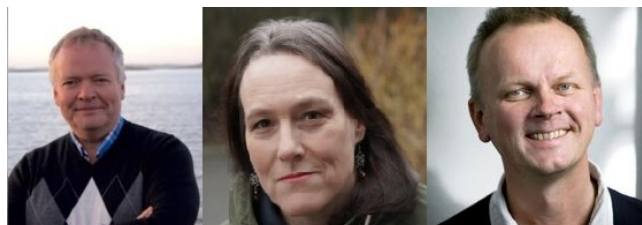
17.04.2021

TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: EIRÍKUR BJÖRNSSON / NORDEN.ORG

De tre rapportförfattarna Jan Gulliksen från KTH och Stefan Johansson samt Mia Larsdotter från Begripsam, skriver i analysdelen av rapporten "Ny teknik och digitala lösningar för ökad inkludering i arbetslivet", att alla arbeten och arbetsplatser kräver teknisk och digital kompetens. Utvecklingen går allt snabbare:

- När utvecklingen sköt fart fanns förhoppningar om att särskilt digitaliseringen skulle kunna ha en utjämnande effekt. Det vill säga att ett tidigare fysiskt och otillgängligt samhälle skulle kunna bli ett mer jämlikt digitalt samhälle.

Men än så länge går det inte att se några större sådana effekter av digitaliseringen.

Stefan Johansson, Mia Larsdotter och Jan Gulliksen har skrivit rapporten om ny teknik och funktionsnedsättning.

- Vad gäller deltagande i arbetslivet var personer med funktionsnedsättning en missgynnad grupp före digitaliseringen och det finns ingenting som hittills tyder på att digitaliseringen

gen på något avgörande sätt har förändrat den situationen, skriver rapportförfattarna.

Det betyder inte att det inte hela tiden utvecklas ny teknik som kan underlätta arbetet eller öka produktiviteten på olika sätt. Men för att de med funktionsnedsättning ska få större möjligheter behövs det att gapet till de som inte har funktionsnedsättning minskar.

- Eftersom alla andra grupper också ökat sin digitala kompetens har de relativa positionerna mellan grupperna bibehållits, är därför slutsatsen.

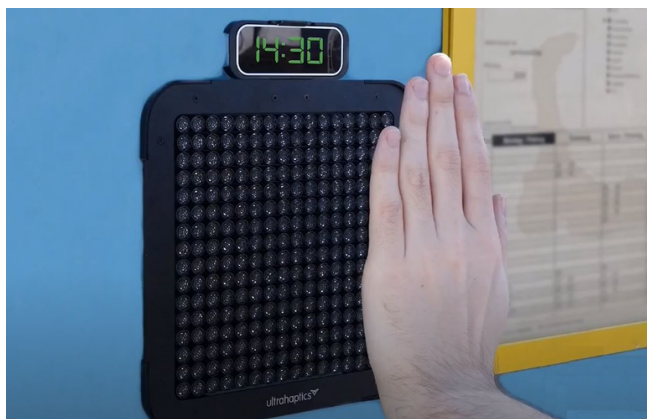
Det finns flera förklaringar till det:

Det mesta av tekniken som tas fram för personer med funktionsnedsättning handlar om att hantera en specifik nedsatt funktion, till exempel att se eller höra, att navigera i sin omgivning, att läsa och skriva eller att förstå social kommunikation. Det är sällan att det tas ett helhetsgrepp.

Många olika teknikområden

I rapporten görs en bred genomgång av olika teknikområden, som:

Artificiell Intelligens, Appar, Exoskelett och proteser, Konstgjorda verkligheter (VR), Hörselteknologi, Molnbaserade tekniker, Robotar och robotteknik, Smarta telefoner, Språkteknologi, Omgivningskontroll och Ögonstyrning för att nämna de mer kända teknikerna.

Från plattan skickas det ut signaler som uppfattas som punkter i handflatan. Ett mer hygieniskt sätt att läsa braille, påpekar University of Bayreuth, som testat att blinda kan uppfatta punktskrift på det sättet. Foto: YouTube/University of Bayreuth.

Det finns också mer okänd teknik, som haptiska gränssnitt. Det är en teknik som gör det möjligt för användare att känna på, röra och kontrollera virtuella objekt, så att de känns som att man hanterar fysiska objekt. En forskargrupp från det tyska University of Bayreuth har till exempel utvecklat en sådan teknik för att läsa punktskrift i luften.

Andra exempel är Sensor-Tech, en smart käpp där AI används för att känna igen föremål och personer och dessutom varna för hinder som dyker upp, samt OrCam, som representerar en ny generation av hjälpmedel där smart teknik kombinerar det som tidigare varit flera olika hjälpmedel. Produkten kan hjälpa användaren att få text uppläst eller att känna igen föremål eller ansikten.

OrCam består av en optisk läsare som kan fästas magnetiskt på glasögonen eller hållas i handen. Den väger bara 22,5 gram. Foto: OrCam.

I begränsade studier av olika innovationer konstateras det ofta att experiment visar positiva resultat på individnivå. Men de flesta tekniska innovationer som tas fram når inte ut i arbetslivet som arbetshjälpmedel.

Rapportförfattarna vänder också på frågan: Är det alltid den med funktionsnedsättning som ska anpassa sig?

- Det skulle ju också kunna tänkas att den tekniska utvecklingen används till att anpassa arbetsplatsen, så att den fungerar utan att anställdas nedsatta funktion behöver kompenseras med hjälpmedel, påpekar de.

Ett exempel på teknikutveckling där hjälpmedel kan användas av alla är de självkörande rullstolar som nu testas på flera flygplatser världen över. Rullstolen hittar själv till gaten och återvänder sedan utan passagerare till dockningsstationen på egen hand. Foto: Whill

Jämfört med de stora insatser som görs på hjälpmedel och anpassningar av människors hem är det mycket begränsat vad som satsas på att få arbetsplatser att fungera.

- Många personer med funktionsnedsättning står utanför arbetslivet. Det gör att behovet av att introducera hjälpmedel och assisterande teknik ofta inte är lika tydligt. Det finns i en viss given stund kanske ingen på arbetsplatsen som skulle ha nytta av sådan teknik.

- Eller så ger sig dessa personer inte till känna. Det är inte självklart att man som anställd berättar om sina svårigheter eller är motiverad att lösa dem med hjälp av tekniska lösningar. Det är slående hur svag röst personer med funktionsnedsättning har i den teknikutveckling som sker.

Vad kan göras?

Är de nordiska länderna har idag avvecklat sina hjälpmedelsinstitut. Därmed försvann också den överblickande nivån, samtidigt som gränserna vad som är hjälpmedel och vad som är konsumentprodukter som alla kan använda sig av, blivit mer oklara.

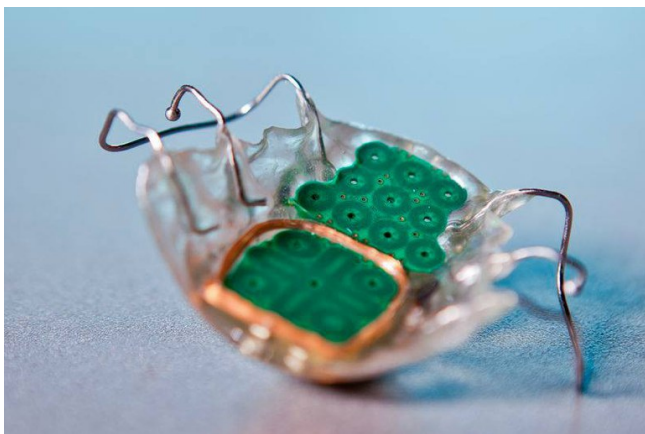
- En mycket stor del av deltagarna i undersökningen Svenskarna med funktionsnedsättning och internet 2019, säger att de ser sin smarta telefon, sin dator eller sin surfplatta som deras viktigaste hjälpmedel. Men så definieras inte hjälpmedel i något av de nordiska systemen.

andra funktioner som, om de skulle köpas in som separata hjälpmedel, skulle vida överstiga kostnaderna för telefonen, påpekar rapportförfattarna.

När de försöker ge råd för hur teknikutveckling ska kunna ge ett bättre arbetsliv för personer med funktionsnedsättning handlar det mycket om att det behövs mer samarbete och att återuppliva en mer sammanhållen modell för att identifiera behov av hjälpmedel, utveckla sådana och bidra till att produkter etableras på marknaden.

De påpekar också att det är för rigida regler för vad som kan subventioneras av myndigheterna:

- Det fungerar inte att samhället i ena änden ser potentialen i den tekniska utvecklingen och vill ha en ökad grad av innovation och samtidigt håller sig med system som behåller status quo eller att i varje separat budget noga pröva vem som ska ha rätt att få sitt hjälpmedel betalat ur just den budgeten. Vi vill därför betona vikten av att dessa system är generösa.

Ett exempel på en produkt som entydigt definieras som ett hjälpmedel är Itongue. Hjälpmedlet sitter i användarens gom och har 18 sensorer. En sensor fästs med piercing i användarens tunga och det är med den användaren kontrollerar enheten i gommen. Men i många fall är gränsen mellan hjälpmedel och konsumentprodukt suddig. Foto: TKS.

- Det torde vara mycket svårt att hävda att exempelvis en smart telefon ska bekostas av samhället som ett hjälpmedel, även om en modern smart telefon redan i sitt operativsystem kan ha exempelvis skärmläsarstöd, stöd för hörapparater och

Nytt EU-direktiv vill öka insynen i lönesättningen

Ännu ett EU-direktiv som handlar om löner är nu på gång. Nu gäller det insyn i lönesättningen och syftet är att förbättra efterlevnaden av principen om lika lön mellan män och kvinnor. Förslaget sägs vara inspirerat av vad goda erfarenheter från Danmark och Sverige, men skiljer sig en hel del från vad som gäller här.

NYHET

06.04.2021

TEXT: KERSTIN AHLBERG, REDAKTÖR EU & ARBETSRÄTT

Bestämmelserna i det nya direktivförslaget ska göra det lättare att upptäcka om arbetsgivare inte betalar lika lön för likvärdigt arbete och att få sina anspråk rättsligt prövade för den som anser sig diskriminerad. Några exempel:

- Den som söker arbete ska ha få information om vilken ingångslön eller vilket löneintervall som gäller för arbetet, utan att behöva fråga om det. Arbetsgivaren får inte fråga vilken lön den arbetssökande har haft i tidigare anställningar.
- De anställda ska få en beskrivning av vilka kriterier arbetsgivaren använder för att bestämma lönenivåer och karriärutveckling på arbetsplatsen. Den enskilda arbetstagaren ska dessutom ha rätt att få information om hur hennes egen lön förhåller sig till de genomsnittliga lönerna och om lönenivåerna uppdelade på kön för de grupper av anställda som utför samma eller likvärdigt arbete.
- Varje år ska arbetsgivare med 250 anställda eller fler publicera en detaljerad statistik över löneskillnader mellan kvinnor och män på sin webbplats. Om löneskillnaderna är fem procent eller mer måste arbetsgivaren också tillsammans med arbetstagarnas företrädare (i Norden de fackliga organisationerna) genomföra en lönekartläggning för att ta reda på om skillnaderna beror brott mot likalönsprincipen. Om arbetsgivaren då inte kan motivera skillnaderna med objektiva och könsneutrala principer blir arbetsgivaren skyldig att avhjälpa problemet.
- Direktivförslaget innehåller också en rad processrättsliga bestämmelser som tillsammans innebär att en arbetstagare som anser sig diskriminerad ska kunna gå till domstol utan att riskera att få betala höga rättegångskostnader.

Bevisbördan för att det inte har förekommit lönediskriminering ska ligga på arbetsgivaren och eventuella tveksamheter ska bedömas till arbetstagarens fördel.

Till skillnad från det omstridda direktivet om tillräckliga minimilöner säger det nya förslaget inget om nivån på lönerna. Därmed är det inte heller fullt lika kontroversiellt i Norden. I de utredningar som Europeiska kommissionen gjorde innan förslaget lades fram hänvisade den också till goda erfarenheter i Danmark och Sverige av regler om "pay transparency". Om förslaget anats i sin nuvarande form blir direktivreglerna i själva verket blir betydligt mer detaljerade än de som gäller här.

Följaktligen är de danska och de svenska arbetsgivarna på den privata sektorn uttalade motståndare till att detta alls regleras på EU-nivå, och menar att kommissionen än en gång klampar in på det som är arbetsmarknadsparternas område. De reaktioner som har hörts från den fackliga sidan är än så länge mer avvaktande. Som utgångspunkt är de positiva till att insynen i lönesättningen ökar, men håller fortfarande på att analysera texten bit för bit för att se ifall den lämnar kollektivavtalsparternas avtalsfrihet i fred. Det är ingen vild gissning att de kommer att uppfatta vissa av de många detaljerade reglerna som oproportionella.